

تشیع

دین کامل، کمال دین

حسین غفاری

www.ketab.ir

سرشناسه: غفاری، حسین، ۱۳۳۴-
عنوان: تشیع: دین کامل، کمال دین / نویسنده: حسین غفاری
۶۴۰ ص، تهران: حکمت، ۱۳۹۷
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۴۴-۱۹۸-۳
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
موضوع: شیعه
موضوع: Shi'ah
موضوع: شیعه -- عقاید
موضوع: Shi'a'h -- Doctrines
رده‌بندی کنگ: ۲۱۱/۵: ۳۹۷، ۵
رده‌بندی: بی‌یو: ۲۹۷/۴۱
شماره کتاب: جاسی ملی: ۵۱۳۴۰۱۹

انتشارات حکمت

تشیع

دین کامل، کمال دین

حسین غفاری

(عضو هیئت علمی گروه فلسفه دانشگاه تهران)

hghafari@ut.ac.ir

طراحی صفحات استقبال: حمید گودرزی

حروفچینی و صفحه‌آرایی: واحد تولید حکمت

چاپ و صحافی: شرکت چاپ و نشر کیمیای حضور

تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه

چاپ اول: پاییز ۱۳۹۷ / ربیع الاول ۱۴۴۰

کلیه حقوق این اثر متعلق به انتشارات حکمت است.

تهران، خیابان انقلاب، ابتدای ابوریحان، شماره ۹۴، کدپستی ۱۳۱۵۶۹۴۱۶۴

www.hekmat-ins.com info@hekmat-ins.com

hekmatpub hekmatpub

تلفن: ۶۶۴۶۱۲۹۲ ۶۶۴۱۵۸۷۹ ۶۶۴۰۶۵۰۵

سامانه پیام کوتاه: ۰۲۱۶۶۹۵۰۹۸۷

فهرست

مقدمه

بخش نخست. تشیع: حقیقت باطنی دین

- ۱۷
۲۹ فصل ۱. ملاک‌های ذکر شده برای تمایز تشیع و تسنن
۲۹ ۱. تمایز سیاسی در تعیین رهبر و حاکم اسلام
۳۴ ۲. تمایز فقهی
۳۵ ۳. تمایزهای کلامی
۳۵ مسأله تقریب با وجود تمایزات میان تشیع و تسنن
۳۷ تمایز اصلی میان شیعه و سنی تفاوت دیدگاه در ماهیت دین است
۳۸ دیدگاه اول: دیدگاه حاکم بر اهل سنت
۳۸ دیدگاه دوم: دیدگاه پیروان اهل بیت (علیهم‌السلام)
۴۰ تبیین دیدگاه دوم
۴۰ الف. عمیق‌تر بودن نیاز بشر به دین از نیازهای ظاهری
۴۲ ب. نیاز به اسوه و راهبر برای سلوک الی الله
۴۵ ج. حقیقت انسان و مقام او در خلقت
۴۷ دو نگاه به پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم)
۵۰ انطباق این دو نگرش با تاریخ اسلام
۵۰ دیدگاه حداقلی اهل سنت رسمی از دین و پیامبر
۵۲ تخفیف و تضعیف شخصیت پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) در کتب صحاح
۵۵ علت تخفیف شخصیت پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) در منابع اهل سنت
۶۵ فصل ۲. دیدگاه تشیع درباره شخصیت پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم)
۶۸ ضرورت عصمت نبی و اولی الامر بنا بر قرآن کریم

۷۰	انسان کامل بودن پیامبر و امام از دیدگاه تشیع
۷۲	امامت در قرآن کریم
۷۲	عصمت مطلقه برای «امام» از بیان قرآن کریم
۷۶	موقعیت عرفای اهل سنت درباره حقیقت دین و شخصیت پیامبر ﷺ
۷۸	ضرورت حضور دائمی امام در زندگی انسان
۸۱	اشکال بر فایده وجود امام غایب
۸۳	ضرورت وجود امام در همه اعصار
۸۷	فصل ۳. رابطه عمیق حیات معنوی و اجتماعی در تشیع
۸۸	انسان کامل، جامع حیات ظاهری و باطنی
۹۱	نسبت و ارتباط باطنی اسلام با ادیان دیگر
۹۵	نسبت وجه باطنی تشیع با اسلام
۱۰۲	جایگاه تمایزات فقهی در منظومه کلی اختلاف تشیع و تسنن
۱۰۵	جایگاه تفاوت‌های کلامی و فقهی در منظومه تمایزات تشیع و تسنن
۱۰۶	جایگاه اختلاف نظر سیاسی در منظومه تئوریکات میان تشیع و تسنن
۱۰۹	طرح یک اشکال
۱۰۹	وجود عرفای بزرگ سنتی مذهب بیانگر عدم نیاز به معنویت در تشیع
۱۱۲	هویت مثلثی شکل فرهنگ تشیع
۱۱۵	ضعف عرفای اهل سنت در تبیین حکومت و سیاست
۱۱۵	نقد نظریه اجتماعی ابن عربی در باب امامت تشریفاتی
۱۱۹	فصل ۴. جایگاه مسأله غصب خلافت و لعن غاصب در منظومه تمایزات میان تشیع و تسنن
۱۲۰	لعن از نظر شرعی و عقلی
۱۲۳	مذموم بودن «سب» در عقل و شرع
۱۲۴	بررسی دیدگاه اهل سنت درباره لعن و سب
۱۳۵	لعن و سب از دیدگاه شیعه
۱۳۷	بررسی دو اشکال پیرامون سب و لعن
۱۴۱	طرح یک مسأله
۱۴۱	کدام وجه دین متناسب با مسأله‌های انسان معاصر است
۱۴۱	الگوی جامع دین برای انسان معاصر
	بخش دوم. ادله اثبات ولایت معنوی در دین
	به نحوی که برای یک مسلمان سنتی نیز مقبول و تعهدآور باشد
۱۴۷	فصل ۱. نقد دیدگاه ظاهرگرایانه روشنفکر سنتی معاصر، دکتر عابد الجابری
۱۴۷	پیش درآمد
۱۴۸	ریشه هرمتی اندیشه‌های باطنی تشیع و تصوف (نقد دیدگاه‌ها)

۱۵۰	نقد دیدگاه دکتر جابری
۱۵۲	ریشه‌های مستشرقانه نظر جابری
۱۵۷	فصل ۲. دلایل و مستندات ولایت باطنی در قرآن کریم
۱۵۷	جایگاه وجودی و معنوی انسان در داستان خلقت آدم
۱۶۰	تعلیم اسماء به آدم توسط خداوند
۱۶۱	حقیقت اسماء مورد تعلیم آدم
۱۶۳	دمیده شدن روح الهی در انسان
۱۶۵	پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نمونه‌ای از انسان کامل
۱۶۶	حضرت ابراهیم علیه السلام ، نمونه‌ای دیگر از انسان کامل
۱۶۷	مقام اخلاص، زمینه‌ای دیگر از مقام انسان کامل
۱۶۹	نمونه‌های دیگری از مقام معنوی انسان در قرآن کریم
۱۷۱	رسول اکرم صلی الله علیه و آله ، خاتم و ادب امیران
۱۷۲	پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله گو و شاه بر همه پیامبران
۱۷۴	خداوند شاهد بر همه موجودات
۱۷۵	رابطه وجودی میان کمال حقیقی، انباء با دریافت وحی
۱۷۷	ضرورت تناظر میان شخصیت نبی و نباشد در
۱۷۸	دلایل و مستندات اندیشه امامت ولایی در تفسیر شامه
۱۸۷	فصل ۳. مراتب مختلف امامت در بیانات ائمه علیهم السلام
۱۸۷	الف. امامت در سطح رهبری اجتماعی و سیاسی
۱۸۸	ب. امامت در مرتبه هدایت تکوینی و ولایی
۱۹۰	نمونه‌هایی از علوم باطنی امیرالمؤمنین علیه السلام در نهج البلاغه
۱۹۲	گوشه‌هایی از مقامات باطنی امیرالمؤمنین علیه السلام از زبان خود آن حضرت
۱۹۵	ولایت باطنی انمه معصومین علیهم السلام در روایات منقول از ایشان
۲۰۱	فصل ۴. فروکاستن امامت از یک حقیقت معنوی به لوازم اجتماعی-سیاسی آن
۲۰۳	راه شناخت امام به معنای انسان کامل و ولی معنوی
۲۰۸	چگونگی راهنمایی عقل و قرآن به اصل امامت
۲۱۰	نظریه حکمای اسلامی درباره امام و نبی
۲۱۳	تبیین نبوت بر اساس انسان‌شناسی الهی توسط حکمای اسلامی
۲۱۸	امامت از دیدگاه عرفانی
۲۱۹	انسان‌شناسی و انسان کامل نزد عرفای متأخر شیعی
۲۲۳	فصل ۵. انسان کامل بودن معصومین علیهم السلام و مسأله غلو
۲۲۶	مسأله غلو و نسبت آن با دو نگاه به حقیقت انسان

۲۳۱	ظرفیت فوق طبیعی انسان در قرآن کریم و عدم تنافی آن با توحید قرآنی
۲۳۳	هدایت قرآنی به امامت ولایی
۲۳۴	عدم تعارض میان دو دسته آیات درباره ظرفیت وجودی پیامبر اکرم (ص)
۲۳۹	عدم تنافی میان مرتبه الهی و مرتبه طبیعی وجود پیامبر (ص)
۲۴۳	لغزش های ناشی از عدم توجه به مراتب وجود انسانی در مسأله غلو
۲۵۱	تمایز میان غلو با فضائل متعالی ائمه (ع)
۲۵۲	ضابطه تشخیص غلو و بیان مصادیقی از آن
۲۵۷	جمع بندی ۶ باره چگونگی برخورد با روایات اعتقادی
۲۵۹	فصل ۶. مشریدگاه ولایی امامت در هدایت دینی
۲۶۱	تفاوت سنخ هدایت نبی با امام
۲۶۹	هدایت عینی انسان به حوزه توسط انبیاء و امامان الهی در قرآن کریم
۲۷۰	هدایت باطنی و عینی در تابلو ظاهری و ادراکی و مفهومی
۲۷۱	وجوه تمایز هدایت مفهومی هدایت عینی از یکدیگر
۲۷۳	صراط و سیل و هدایت کنندگان آنها در قرآن کریم
۲۷۴	حقیقت راه وصول به خدا و نقش امر در پیروان راه
۲۷۹	ضرورت پیمودن راه به سوی خدا، طوعاً و کرهاً
۲۸۰	حقیقت راه به سوی خدا و نسبت آن با مراتب عالم
۲۸۶	تفاوت میان صراط مستقیم و سُبُل الهی
۲۸۹	چگونگی هدایت به صراط مستقیم و عالم امر
۲۹۱	رسول اکرم (ص) و ائمه معصومین (ع) تنها هادیان مطلق به صراط مستقیم
۲۹۵	نتیجه گیری
۲۹۹	ضرورت محبت به ذوی القربی برای وصول به کمال
۳۰۴	رمز قرار گرفتن محبت اهل بیت (ع) به عنوان اجر رسالت

بخش سوم. بنیاد عقلانیت شیعه، حسن و قبح عقلی و شرعی

۳۰۹	مقدمه
۳۱۱	فصل ۱. بنیاد عقلانیت شیعی
۳۱۱	همسویی فرهنگ عقلی و فلسفی و حکمت الهی با تشیع
۳۱۲	عقلانیت در مباحث کلامی و عقیدتی
۳۱۳	حسن و قبح عقلی در تشیع
۳۱۷	تبیین دقیق حکمای شیعی از حسن و قبح عقلی و فرق آن با حسن و قبح ذاتی
۳۲۰	ارزیابی دیدگاه متفکرین معاصر در حسن و قبح
۳۲۲	نظر هیوم در نسبت میان احکام توصیفی و انشایی در حسن و قبح و توجه حکمای اسلامی به آن

۳۲۶	تبیین علامه طباطبائی از ضرورت عقلی در احکام انشایی
۳۳۷	فصل ۲. موقعیت عقل و عقلانیت در احادیث شیعه
۳۳۸	حدیث اول در جایگاه وجودی عقل
۳۴۳	حدیث دوم در تابعیت عقل از حکم خداوند
۳۴۸	تبیین قاعده ملازمه میان عقل و شرع
۳۵۲	ناسازگاری دیدگاه تصویب با قاعده ملازمه
۳۵۶	حدیث سوم در شأن عقل در زندگی معنوی
۳۵۸	رویکرد عقلانی شیعه به حدیث و سنت و تفسیر
۳۷۷	فصل ۳. رویکرد ضد عقلانی جمهور اهل سنت به اخبار آحاد برای توجیه عدالت صحابه
۳۸۰	رویکرد ضد عقلی جمهور اهل سنت در احادیث مربوط به صحابه
۳۸۱	مساوی شدن امام علی (ع) و معاویه با رویکرد ضد عقلانی به حدیث
۳۸۴	رویکرد عقلی برخی متاخرین اهل سنت به مسأله صحابه
۳۸۸	خروج از مسلمات عقلی در نزد برخی علمای اهل سنت در مسأله صحابه
	بخش چهارم. رویکرد عقلی به مسأله امامت و برپایی نظام عادلانه
۳۹۵	فصل ۱. رویکرد عقلی به مسأله امامت در قرآن کریم
۳۹۵	آیه تبلیغ و نکات عقلانی آن
۳۹۸	نظر علمای اهل سنت در شأن نزول آیه تبلیغ و سراد آن
۴۰۰	نقد عقلی نظرات ذکر شده از مفسرین اهل سنت
۴۰۱	شواهد نقلی از کتب معتبر اهل سنت در شأن نزول آیه تبلیغ مطابق با شیعه
۴۰۶	علت پرداختن به شواهد نقلی در کنار تفسیر عقلی آیات
۴۰۶	نقد کتاب عبدالله سالم در نبودن شواهد نقلی بر امامت امیرالمؤمنین (ع)
۴۱۷	اشکالات وارد بر بیان عبدالله سالم در فقدان شواهد نقلی بر امامت علی (ع)
۴۲۱	پاسخ به شبهات عبدالله سالم
۴۲۴	شواهدی از بزرگان و انمه حدیث اهل سنت در صحت سند حدیث غدیر
۴۲۵	نقد قول عبدالله سالم در عدم کاربرد «وصی» به معنی جانشین پیامبر، در میان مسلمانان
۴۲۶	مواردی از اطلاق وصی بر امام علی (ع) در کلام پیامبر (ص)
۴۲۸	اذعان صحابه بر کاربرد لفظ وصی برای امیرالمؤمنین (ع)
۴۳۰	بیان انمه اطهار (ع) در اطلاق وصی بر امام علی (ع)
۴۳۰	۱. وصی در کلام امیرالمؤمنین (ع)
۴۳۱	۲. وصی در کلام امام حسن مجتبی (ع)
۴۳۱	۳. وصی در خطابه حضرت اباعبدالله حسین بن علی (ع)
۴۳۱	۴. وصی در لغت و ادب عرب
۴۳۴	توجیهات ناروا در معنای وصایت توسط برخی بزرگان اهل سنت

- فصل ۲. نقد دلایل استنباطی بر عدم وجود نصّ بر وصایت امیرالمؤمنین علیه السلام
- ۴۳۷ وضعیت بیعت صحابه با ابوبکر
- ۴۳۷ عدم دلالت بیعت امیرالمؤمنین علیه السلام با خلفا بر نبودن وجود نص
- ۴۴۸ اقدامات حزب حاکم برای اخذ بیعت از امیرالمؤمنین علیه السلام و دلالت آن بر عدم رضایت ایشان
- ۴۴۸ پاسخ به شبهه عدم احتجاج امیرالمؤمنین علیه السلام به حدیث غدیر
- ۴۵۱ عدم نقل تاریخی احتجاج امام به غدیر به معنای عدم وقوع تاریخی آن نیست
- ۴۵۳ عدم صحت استدلال به امور سلبی در حوادث تاریخی
- ۴۵۳ مواردی از استناد امیرالمؤمنین علیه السلام به واقعه غدیر
- ۴۵۸ استناد به بیعت عمل امیرالمؤمنین علیه السلام بر عدم وجود نص و نقد آن
- ۴۶۵ برخی دلایل امتناع امیرالمؤمنین علیه السلام از اقدام علیه خلفا
- ۴۶۹ اعلام نارضا منسوبی امیرالمؤمنین علیه السلام از غضب خلافت توسط خلفا
- ۴۷۲ خطبه شمشقین یا نگین عدم رضایت دانی امیرالمؤمنین علیه السلام از غضب خلافت
- ۴۷۳ مبنای مشروعیت را در احکام رهبر
- ۴۸۷
- فصل ۳. بخشی در ماهیه خلافت اسلامی
- ۴۹۳ توجه متفکرین معاصر اهل سنت به ام خلافت
- ۴۹۳ مبارزه حزب وطنی ترکیه با مظاهر حکومتی
- ۴۹۴ واکنش‌ها نسبت به اقدامات حزب وطنی که
- ۴۹۵ طرح رشید رضا برای احیاء خلافت اسلامی
- ۴۹۵ بیان رشید رضا در مردمی و شورایی بودن انتخاب خاندانی راشدین
- ۴۹۷ روش‌های نامتوازن در کسب خلافت توسط خلفای سنی
- ۵۰۳ نقد روش خلیفه دوم در تعیین شورای شش نفره برای انتخاب خلیفه
- ۵۰۶ عدم انطباق نظر رشید رضا در تعیین حاکم با نحوه به قدرت رسیدن خلفای ثلاث
- ۵۱۷ نقد دکتر صبحی در نحوه به قدرت رسیدن خلفای ثلاث
- ۵۱۹ بررسی دیدگاه دکتر صبحی درباره شیعیان
- ۵۲۰ بازگشت به دفع شبهه عدم استناد امیرالمؤمنین علیه السلام به غدیر
- ۵۲۷
- فصل ۴. بازگشت به استنادات عقلی از آیات و روایات در اثبات امامت امیرالمؤمنین علیه السلام
- ۵۳۳ امر مورد ابلاغ در آیه ۶۷ سوره مائده
- ۵۳۴ دیدگاه عموم علما درباره امر مورد ابلاغ
- ۵۳۵ بررسی فرض نازل شدن آیه تبلیغ در سال آخر حیات پیامبر صلی الله علیه و آله
- ۵۴۰ نقد فرض «اعلام خطر یهود و نصاری» به عنوان امر مورد ابلاغ در آیه تبلیغ»
- ۵۴۰ توجیه فخر رازی در معنای «فما بلغت رسالته»
- ۵۴۸ نقد علامه طباطبائی بر توجیه فخر رازی
- ۵۴۹ انتقادات دیگر بر توجیه فخر رازی
- ۵۵۰ بیان شیعه از امر مورد تبلیغ در آیه تبلیغ
- ۵۵۱

۵۵۷	فصل ۵. ادله اثبات انتصاب امام با استفاده از آیه تبلیغ
۵۶۰	علمای مشهور اهل سنت که شأن نزول آیه تبلیغ را برای روز غدیر در کتب خود ذکر کرده‌اند
۵۶۸	حل اشکالات وارد بر دیدگاه شیعه در شأن نزول آیه تبلیغ
۵۷۲	پاسخ به اشکال آلوسی و رشید رضا
۵۷۵	بحث سندی درباره حدیث اکمال دین
۵۷۶	نقد کلام ابن اثیر
۵۸۰	نقد شبهه عدم احتجاج امیرالمؤمنین علیه السلام با آیه تبلیغ
۵۸۳	سوگند دادن (مناشده) امیرالمؤمنین علیه السلام گروه‌های مختلف را در مورد حدیث غدیر
۵۸۹	بازگشت به آیات سوره مائده؛ تأملی عقلی
۵۹۰	تأملی عقلی بر معنا و جایگاه آیه اکمال دین
۶۰۰	جمع‌بندی حادث مهم دو ماه آخر حیات شریف پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم
۶۰۷	کتاب‌نامه
۶۱۳	نمایه

www.ketab.ir

مقدمه

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين، على الله على اشرف الانبياء والمرسلين محمد
و على آله الطيبين الطاهرين لاسيما اولهم سيد الاوصيا وخاتم الاولياء
امير المؤمنين (ع) و آخرهم و آلهم بامر الله بقية الله في العالمين حجة بن
الحسن العسكري عجل الله تعالى فرجه الشريف.

بیش از هزار و چهارصد سال از ظهور تجلی اعظم الهی در ماده انسان الکلی و کلّ الانسان، حضرت ختمی مرتب رسول اکرم (ص) می‌گذشت. از همان آغاز بعثت نبوی دعوت آن پیامبر اعظم (ص) با اعلام وزارت و وصایت امیرالمؤمنین (ع) بن ابی طالب - علیه آلاف التحية والسلام - از سوی آن بزرگوار توأم بود^۱ و این معنا در خوا بیست و سه سال دعوت آن حضرت پیوسته به اشکال و عبارات گوناگون توسط ایشان^۲ گردید، اگرچه بروز و ظهور آثار عملی آن موقوف و متوقف بر رحلت آن پیامبر عظیم الشان از دار المحن و الابتلا به سرای خلود و ابدیت بود.

از عجایب روزگار اینکه این فقدان بزرگ در همان ساعات اولیه خود، امت اسلامی را با امتحانات بزرگی مواجه ساخت که گویا سالیان دراز آن را انتظار می‌کشید و برای

۱. داستان معروف به «یوم الانذار» اولین دعوت پیامبر اکرم (ص) از سران قریش از عموها و اقوام خود می‌باشد که شرح و تفصیل آن با ذکر منابع، در متن کتاب، صص ۴۲۶-۴۲۷ خواهد آمد.

مواجهه با آن نقشه و برنامه داشت. ابتلائات سخت و کوبنده‌ای که مسیر حرکت امت اسلامی را به شدت تحت تأثیر چگونگی برخورد و تلقی آنان از حقیقت امر امامت، یعنی کیفیت رهبری امت در غیاب بنیان‌گذار آن قرار داد.

نویسندگان کتب فرق و مذاهب و اصحاب سیر و ملل و نحل در تقسیم‌بندی فرق و مذاهب اسلامی تعداد آنها را به موجب حدیثی منسوب به رسول اکرم (ص) تا هفتاد و سه فرقه رسانیده‌اند، ولی بدون تردید هیچ‌یک از این اختلافات در مقابل اختلافی که در مسأله امامت، ماهیت و چگونگی تحقق آن در بین مسلمین واقع شد دارای اهمیت و آثار نظری و عملی نبوده است.^۱ در این میان تقسیم‌بندی اصلی و نهایی آن چیزی است که امت اسلامی را به دو دسته سنی و شیعی تقسیم کرد.

و از همان زمان سنی‌ها بر کثرت رکنون علاوه بر کشمکش‌های خشونت‌بار و تلخ و خونباری که در عرصه عملی در امت اسلامی در این موضوع واقع شد، در عرصه علمی نیز دانشمندان هر دو گروه با تألیف کتب، جلد کتاب و رساله و مناظره کتبی و شفاهی، هر یک در صدد ایضاح مقصود و اثبات مرام خود و ابطال دلایل مکتب رقیب برآمدند. حاصل این تلاش‌ها گاه به صورت مجموعه‌هایی به نام مفصل کلامی در نقد و نقض مکتب مخالف و گاه در قالب مناظره‌نامه‌های مکتوب منتشر شده است، مانند کتاب مفصل و ارزشمند الشافی از عالم بزرگ شیعی سید مرتضی علم‌الهدی که در قرن چهارم در پاسخ به مجموعه مفصل کلامی به نام المغنی از قاضی عبدالجبار منقول نگاشته شده است، و یا نقدهای ضد شیعی عبدالعزیز دهلوی به نام تحفه اثنا عشریه و پاسخ علمای شیعی پس از آن. همچنین نقد ضد شیعی معروف به منهاج السنة، اثر ابن تیمیه از عالمان متعصب اهل سنت که در پاسخ به منهاج الکرامه فی معرفة الامامة، اثر عالم بزرگ شیعی، علامه حلی نگاشته شده است و سپس پاسخ علمای شیعه به آن، و نیز آثار دیگری از عالمان شیعی یا سنی که در متن کتاب حاضر، به مناسبت، گاه به معرفی برخی از آنها پرداخته شده است. همچنین نوع دیگری از آثار در این موضوع، تک‌نگاری‌هایی است که در صدد معرفی مکتب تشیع از دیدگاه خود شیعیان برآمده است و عمده انگیزه از نگارش آنها پیراستن چهره این مکتب از تهمت‌ها و تحریفات ناروایی است که توسط برخی عالمان متعصب

۱. اشاره به گفتار شهرستانی در مقدمه الملل و النحل.

سنتی و یا معاندان و مخالفان سیاسی جریان شیعه در طول تاریخ برای انحراف اذهان مسلمین از ماهیت تشیع به این مذهب نسبت داده شده است.

در دوران‌های اخیر آثاری از امثال استاد محمدرضا مظفر مانند عقاید الامامیه، و یا از استاد محمدجواد مغنیه مانند اصل الشیعه و اصولها و یا از مفسر کبیر قرآن، مرحوم علامه طباطبائی، به نام شیعه در اسلام منتشر شده است. نیز می‌توان در میان دانشمندان غربی دارای گرایش‌های اسلامی از اثر معروف و مفصل پرفسور هانری کربن فرانسوی، اسلام ایرانی یا اسلام در سرزمین ایران، نام برد که می‌توان آن را کتابی با همین انگیزه در معرفی مکتب تشیع به جهانیان تلقی کرد.

باری انگیزه نگارش این کتاب توسط نگارنده، که ابتدا به صورت یک سخنرانی کوچک ظاهر شد، و سپس بسط و توسعه کنونی را یافت، در همین راستا است؛ البته با ویژگی‌های خاص و منحصر به خود.

واقعیت این است نه عوام مردم جهان از اسلام تصویری جز اسلام سنتی معرفی شده توسط نظام سلطه حاکم بر کشورهای اسلامی سراغ ندارند و حداکثر تصور آنها از تشیع، اعتقاد به خلافت امیرالمؤمنین (ع) به عنوان خلیفه بلا فصل پس از رحلت پیامبر اکرم (ص) و یا وقوع درگیری نظامی توسط یکی از اهل‌بیت شیعه با جریان خلافت اموی است، و متأسفانه باید گفت که این موضوع حتی در نظر عموم شیعیان نیز کم‌وبیش پذیرفته شده است که اختلاف جریان غالب اهل سنت با جریان اقلیت شیعه، گویی اختلاف یک جناح اکثریت سیاسی با جریان اقلیت مخالف با خرد است. ما بدون اینکه البته مخالف ظهور این اختلاف در بُعد سیاسی آن باشیم این موضوع را به مثابه معلول و ناشی از اختلاف بسیار بنیادین و عمیق‌تر در اصل تفکر دینی این دو جریان تلقی می‌کنیم.

در سبب نگارش این کتاب و ضرورت آن

کتاب حاضر درصدد معرفی ماهوی مکتب تشیع به عنوان یک نگرش کاملاً متفاوت در بنیاد تفکر دینی است که دارای جهان‌بینی و انسان‌شناسی کاملاً متمایز از قرائت رسمی اهل سنت از مکتب اسلام می‌باشد، که حاصل این معرفی ارائه محورهای سه‌گانه برای ماهیت تشیع به عنوان اجزای ذاتی این مکتب است.

محوری‌ترین این ابعاد، انسان‌شناسی عرفانی شیعی است که مطابق است با

جهان‌بینی ذوبطون و لایه‌لایه نظام هستی؛ از عالم مجردات محضه (عالم عقول و جبروت) گرفته تا عالم نیمه‌مجرد و ملکوتی هستی (عالم مثال) و سرانجام عالم طبیعت و محسوسات که بر اساس آن وظیفه یک دین کامل، سامان‌بخشی به همه این عوالم است. بدین ترتیب که در وهله اول متناسب با ابعاد ظاهری و محسوس عالم طبیعت، نسبت به برقراری یک نظام اجتماعی اخلاقی عادلانه و عقلانی در سطح وظیفه اولیه رسالت انبیا هدف‌گذاری و جهت‌گیری نموده و سپس متناسب با مراحل میانی و بالاتر هستی، زمینه برای سیر معنوی و باطنی انسان در مراحل میانی و عالی وجود که عبور از عالم ماضوت و وصول به لقاء الله است فراهم سازد.

در این میان منش انبیا و امامان معصوم علیهم‌السلام به عنوان انسان‌های کامل، ضمن ایجاد نظام اخلاقی و اجتماعی عادلانه در سطح لایه اول، که از طریق اندیشه و تفکر و انذار و تبشیر صورت می‌گیرد، تسهیل‌گری بطنی و معنوی و سلوک عینی در صراط مستقیم الهی است که از طریق هدایت باطنی است کامل (نبی یا امام معصوم) در جهت نیل به لایه‌های بالاتر تحقق می‌یابد.

لازمه تحقق کمال انسانی در بالاترین رجه خود، به فعلیت رسیدن تمامی ظرفیت عقلانی انسان در سطح انسان‌های طراز انبیاء و ائمه معصومین علیهم‌السلام و سپس پیروان حقیقی آنها می‌باشد. بنابراین محور دوم تشیع غلبه جنبه هدایت است که به مدد انسان کامل (امام) در همه ابعاد فکر دینی شیعی گسترش می‌یابد.

محور سوم از مثلث فرهنگ شیعی، توجه و حرکت در جهت برقراری حاکمیت نظام عادلانه سیاسی در جامعه اسلامی است. برپایی عدالت، چه در زمینه فردی و چه در سطح اجتماعی، اصولاً به عنوان هدف‌گذاری اصلی و اولی برای رسالت اجتماعی پیامبران الهی در قرآن کریم معرفی شده است، ولی تحقق آن، یعنی تحقق یک نظام عادلانه اجتماعی، اولاً در گرو تحقق عدالت وجودی در نفوس انسان‌های کامل است، یعنی تحقق عدالت اجتماعی بدون رسیدن به عدالت وجودی، در نفس آدمی امکان‌پذیر نمی‌باشد، که مظهر نخستین آن هماهنگی تمامی مراتب قوای نفسانی انسان در تحت نفس جامع انسان امام

۱. «لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِنَقُومَ النَّاسَ بِالْقِسْطِ وَأَنزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ» (حدید: ۲۵).

یا همان انسان کامل، «وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ»^۱، و سپس و در مرحله بعد، تأسی جامعه ایمانی به آنهاست: «...وَجَعَلْنَا لِمَنْ يَشَاءُ مِنْهُمْ جَنَّاتٍ جَانِبَهُنَّ الْمَسَاكِينُ وَمِنْهُنَّ أَنْهَارٌ يَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ»^۲.

در این کتاب به شیوه‌ای تحلیلی، ضمن معرفی ابعاد سه‌گانه مثلث هویت شیعی، به تبیین و اثبات منطقی هر یک از این محورها بر اساس نصوص قطعی مورد قبول همه مسلمانان، یعنی قرآن کریم، پرداخته شده است و در ضمن آن موارد تقابل آن با فکر حاکم رسمی بر جهان اهل سنت به روشنی ابراز گردیده است.

کتاب به چهار بخش عمده تقسیم می‌شود: بخش اول عهده‌دار تبیین اندیشه اصلی و محوری مکر شیعی، یعنی جهان‌بینی و انسان‌شناسی عرفانی آن می‌باشد، بخش دوم ضمن ارائه ادله اثبات ولایت معنوی برای پیامبران و ائمه علیهم‌السلام، همچنین به بحث مهمی در خصوص کارکرد عین ولایت معنوی و تمایز هدایت معنوی عینی از هدایت مفهومی و عقلانی می‌پردازد. بخش سوم عهده‌دار محور عقلانیت تفکر شیعی است و بخش چهارم که تقریباً غیرقابل انفکاز از بخش سوم است به فلسفه سیاسی شیعی و چگونگی و چرایی تحقق نظام امامت بعد از رسالت و چالش‌های نظری و عملی آن با نظام خلافت در تاریخ و اندیشه سنتی می‌پردازد.

در ادامه، برخی نکات و ویژگی‌های کتاب به روش موجز بیان می‌شود.

ویژگی‌های خاص این کتاب و اشاره به پاره‌ای مباحث اختصاصی آن

۱. در این اثر کوشیده شده تا تمامی جهات لازم برای بهره‌رفری جامع و مانع از اندیشه شیعی در همین مجلد حاضر ارائه شود به گونه‌ای که نه‌اند، علاقه‌مند و دقیق‌النظر با مطالعه دقیق این متن از مراجعه به هر اثر دیگری برای احراز ایت مکر شیعی و متقابلاً فکر سنتی غالب در تاریخ گذشته و معاصر بی‌نیاز باشد.

۲. رویکرد غالب و حاکم بر این اثر، رویکرد عقلی است. به گونه‌ای که صرف‌نظر از مباحثی که ماهیتاً عقلانی محسوب می‌شود، مانند بحث حسن و قبح عقلی، در سایر مواردی که جنبه نقلی محض دارند، نیز در بردارنده تحلیل‌های عقلی خاص می‌باشد؛ چه در برداشت از روایات، مانند تحلیل عقلی از روایت «مَثَلُ أَصْحَابِي كَالْجَوْهَرِ...»

۱. انبیاء: ۷۳.

۲. فرقان: ۷۴.

ورده برداشت متداول اهل سنت از آن، و یا تحلیل روایت «تأییر نخل» ورده برداشت عموم اهل سنت از آن، و یا شرح روایات باب عقل اصول الکافی، و یا تفسیر کلمات نورانی امیرالمؤمنین علیه السلام در خطبه شقشقیه و موارد دیگر به طوری که علی رغم شباهت ظاهری میان مباحث نقلی این کتاب با سایر کتب پیشین نوع برداشت و نحوه استدلال به روایات مورد استناد نوعاً متضمن نکات ویژه و جدید است. علاوه بر این، چنین مطالب نقلی نیز از یک نظم منطقی و استدلالی خاص و منسجم و متناسب با اهداف این نوشته برخوردار است.

۳. ویژگی دیگر این کتاب آن است که خواننده با مطالعه آن همزمان به قرائت چندین رساله در زمینه‌های مختلف و البته دارای یک وجه اشتراک خانوادگی با هدف محوری کتاب حاضر می‌داند. رساله‌هایی با موضوعاتی همچون مبحث حسن و قبح عقلی و شرعی، بحث در مبنای و سبب در اسلام و در شیعه از نظر عقل و شرع، بحث در معنای غلو و تقووت یا: غلو مذموم با دیدگاه ذوی‌طون در مقامات و فضایل ولایی انسان، و بیان ضابطه تشخیص مذموم از دیدگاه متعالی نسبت به پیامبران و ائمه معصومین علیهم السلام، بحث تفسیری نسبت به حدیث در معنای صراط مستقیم بر اساس تشخیص دو نوع هدایت عینی و هدایت فکری در قرآن کریم و ارتباط آن با کارکرد باطنی مقام امامت و ولایت، بحث تفسیری اختصاصی در کارکرد دوگانه وظیفه رسالت انبیاء با کارکرد ولایی آنها و سپس بر این اساس رفع تعارضات این در دسته آیات ظاهرأ ناسازگار از قرآن کریم درباره ظرفیت وجودی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، همچنین بحث نسبتاً مفصل درباره مسأله عدالت صحابه نزد اهل سنت و نقادی عقلی و نقلی و شرعی آن، و فلسفه پیدایش این بحث و میزان آسیب‌رسانی آن به دیدگاه حقیقت‌گرایانه دینی، و نیز بحث مستقلی در فلسفه سیاسی شیعه و فلسفه سیاسی اهل سنت و تنوری خلافت اسلامی. اینها و پاره‌ای عناوین مشابه دیگر از جمله مباحثی است که در این کتاب می‌تواند به صورت رساله‌های مفرد و مستقل مورد مطالعه و بحث قرار گیرد و حاصل آنها پیدایش یک دیدگاه وسیع نسبت به فرهنگ اسلامی و شیعی به معنای عام آن است.

از همین جا به یک نکته روشی در مطالعه کتاب حاضر توجه می‌دهد و آن اینکه طبیعت متفاوت موضوعات فوق، ناگزیر سطح علمی و تخصصی بحث را در فصول مختلف کتاب متفاوت کرده است. بنابراین خواننده متوسط، از حیث تخصص علمی

و فلسفی و دینی، ممکن است نسبت به دریافت پاره‌ای از مباحث کتاب در خود دشواری حس کند. توصیه نگارنده ضمن تأکید بر توجه و دقت در مطالعه، این است که میان مطالب فصول مختلف الزاماً رابطه مقدمه و نتیجه برقرار نیست و در نتیجه خواننده می‌تواند به حسب ذوق و حوصله خود از مطالعه بعضی فصول در خوانش اولیه صرف‌نظر کند، بی‌آنکه آسیب جدی به نتیجه‌گیری‌های سایر فصول وارد آید.

۴. این کتاب همچنین به نقادی نسبتاً مفصل از مباحث چند نویسنده معاصر سنی در کشورهای عربی پرداخته است. یکی از آنها شخصی است به نام عبدالله سالم ملیطان که با کتابش کتابی تحت عنوان حقیقة السبئية و عمق صلتها بفکر الشیعی^۱ در واقع به احیای رویه‌های ضدشیعی نویسندگان متعصب سنی از گذشته تاکنون، در قالب و شکلی پژوهش‌محور و به ظاهر آکادمیک پرداخته است، و دیگری از روشنفکران به نام معاصر اهل سنت، دکتر محمد عابد الجابری است که با اتخاذ رویکرد ظاهرگرایانه امثال ابن تیمیه، در کتاب 'دبیات جامعه‌شناسانه معاصر به نقد رویکرد شیعی به مسأله امامت و نیز نقادی هر گونه مسند معنوی از قرآن کریم می‌پردازد. البته به جز اینها نقادی‌های موردی دیگری است که در جای‌جای کتاب از دیگر نویسندگان معاصر سنی یا شیعه به عمل آمده است.

۵. نقطه ثقل کتاب حاضر در مباحث نقلی، تمرکز بر قرآن کریم است تا از این راه، از ورود در چالش‌های مباحث سندی در روایات، به‌تأخیر برکنار باشیم و بدون هیچ‌گونه دغدغه، استدلال مستقیم یا هر مسلمان منصف، حقیقتی داشته باشیم. البته خواه و ناخواه در مباحث نقلی امامت ناگزیر به استفاده از گنجینه روایات نبوی نیز شده‌ایم ولی برای زدودن شبهات فرقه‌ای، تمامی مستندات خود را از معتبرترین مؤلفه‌های اهل سنت قرار دادیم به‌طوری که کوچک‌ترین استنادی به روایات شیعه بر اثبات حصود خود نداشته باشیم، و متون مورد استفاده نیز از حیث اعتبار و صحت برای یک مسلمان سنی غیرقابل مناقشه باشد.

۱. حقیقة السبئية و عمق صلتها بفکر الشیعی (حقیقت سبئیه و ارتباط عمیق آن با تفکر شیعی) اثر عبدالله سالم ملیطان است. وی نویسنده‌ای لیبیایی است که استاد فلسفه در دانشگاه طرابلس می‌باشد و بیشتر یک شخصیت ادبی و ژورنالیست محسوب می‌شود تا یک اندیشمند دینی یا فلسفی. او در این کتاب به‌گونه‌ای هدفمند درصدد احیای رویه‌نویسی‌های گذشته علیه تشیع می‌باشد.